Gjurmime albanologjike
Folklor dhe etnologji
46/2016

LINDJA E ALBANOLOGJISË SIPAS SHKRIMEVE GJERMANE DHE AUSTRIAKE

Albert DOJA
Anëtar i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë
Profesor i sociologjisë dhe antropologjisë,
Universiteti i Lille-s, Francë

Punim studimor

Përmbajtje e shkurtër: Me këtë shkrim kam qëllim të kontribuoj në debatin mbi marrëdhëniet hegjemonike midis "qendrës" perëndimore evropiane dhe "margjinave" juglindore evropiane, duke i marrë në trajtim lidhjet midis traditave kuazi antropologjike të krijuara dhe të sfiduara reciprokisht në projektet totalitare të komb-formimit dhe të formimit imperial. Aspekte të reja të një rezonance të vazhdueshme do të adresohen lidhur me traditat e instrumentalizuara politikisht të studimeve në gjuhë gjermane, Volkskunde dhe Völkerkunde, të trashëguara nga romantizmi herderian dhe ambiciet imperiale të shekullit të nëntëmbëdhjetë. Do të tregoj se traditat gjermane të njëpasnjëshme, si Volkskunde nacional-socialiste dhe Ethnographie komuniste gjermano-lindore, kanë operuar më tepër nga një traditë historiciste sesa nga një traditë kritike si vijim refleksiv ndaj Volkskunde-s së vjetruar. Në rrjedhën e diskutimit, vëmendje e veçantë i kushtohet kontekstualizimit historik e politik të prodhimtarisë së studimeve dhe dijeve nga kultura gjermane dhe austriake "perëndimore" mbi kulturën evropiane juglindore dhe shqiptare, e cila reduktohej në "traditat" arkaike paramoderne dhe mentalitetet e saj specifike ose prapanike.

Hyrje

Ky studim buron nga një pyetje mbi rrjedhat dhe rrjetet shkencore disidente midis Evropës Juglindore dhe Gjermanisë, të formuluara me një ftesë për të dhënë një prezantim në konferencën e sponsoruar nga *Deutsche Forschungsgesellschaft* në shtator të vitit 2012 në Universitetin Humboldt të Berlinit.[1] Përqendrimi në historinë e institucioneve, karrierën e individëve të veçantë, biografitë e intelektualëve, trajektoret dhe pasuesit e tyre, është i rëndësishëm për të kuptuar rrjetat e studimeve midis zonave metropolitane gjermanisht-folëse dhe atyre periferike të Evropës Juglindore, përfshirë zonat shqip-folëse, si një lidhje ndërmjet traditave të rrjedhës qendrore dhe traditave të rrjedhave lokale. Numri i studimeve të qëndrueshme që i adresojnë bazat ideologjike dhe praktikat politike të studimeve mbi Evropën Juglindore janë zhvilluar njëtrajtshëm, së paku deri në fillim të viteve 1990. Një trajtim kritik i burimeve etnografike-historike dhe kontributeve reale të praktikuesve të disiplinës, të prodhuara brenda kornizës së veçantë metodologjike dhe teorike që ka përfshirë edhe ndikimin intelektual të shkrimeve në gjuhë gjermane, mund të jetë gjithashtu po aq i rëndësishëm për t'iu qasur zhvillimit të antropologjisë dhe studimeve shqiptare.

Tradita ose paradigma gjermane e *Volkskunde*-s mund të përdoret si rast ilustrues për politikën e dijes në Evropën Qendrore-Lindore dhe Juglindore, duke ofruar një rishikim të të dhënave për historinë e studimeve në gjuhë gjermane të njohur si *Albanologie* në fushën e studimeve shqiptare (Doja 2015), veçanërisht studimet që lidhen me traditën folklorike dhe etnografike, historinë, filologjinë, arkeologjinë, antropologjinë fizike dhe disiplina të ngjashme. Termi standard për traditën studimore në gjuhë gjermane e njohur si *Volkskunde*, fjalë për fjalë "studimet mbi popullorën", përkthehet zakonisht me "folklor" ose "etnografi" në gjuhët e tjera evropiane dhe gjuhën shqipe, duke e bërë këtë term t'i referohet siste-

[1] Ky artikull është një version i rishikuar dhe i përkthyer me shkurtime të pjesshme nga dy artikuj të gjatë të botuar fillimisht në anglisht nga i njëjti autor: (Doja, 2014a; 2014b): "The Beautiful Blue Danube and the Accursed Black Mountain Wreath: German and Austrian Kulturpolitik of Knowledge on Southeast Europe and Albania", *Soziale Welt: Zeitschrift für sozialwissenschaftliche Forschung und Praxis*, 65:3, 317-343, http://dx.doi.org/10.5771/0038-6073-2014-3-317; dhe "From the German-speaking point of view: Unholy Empire, Balkanism, and the culture circle particularism of Albanian studies", *Critique of Anthropology*, 34:3, 290-326, http://dx.doi.org/ 10. 1177/0308275X14531834. Shkurtimet dhe intervenimet në tekst janë bërë në marrëveshje me autorin. (Shën. i përkth.)

matikisht, sa mospranimit të gënjeshtrës po aq edhe nostalgjisë së traditave të vjetruara piktoreske, sikur diçkaje që fillimisht aplikohej vetëm për zonat rurale dhe fshatarët e varfër dhe analfabetë. Megjithatë, ky përkthim është i gabuar, nëse jo abuziv, për aq sa ngatërrohet me konceptin homografik në studimet moderne të folklorit.[2] Vihet re se i njëjti konfuzion konceptual ndodh edhe në lidhje me termin "etnografi" si fushë studimore, e cilat filloi gjithashtu të lindë nga një sërë botimesh prej dijetarësh të ndryshëm perëndimorë gjatë shekullit të nëntëmbëdhjetë, sidomos të shkruar në gjuhë gjermane, që konsideronin studimin e praktikave kulturore në lidhje me racën. Kjo fushë studimore zhvillohet më vonë në lidhje me etnosin, sidomos nën ndikimin sovjetik dhe emulacionin e *etnografiya* sovjetike në Evropën Lindore, duke përfshirë traditën etnografike gjermano-lindore (*Ethnographie*) dhe *etnografinë* shqiptare (Abazi dhe Doja 2016). Megjithatë, edhe në këtë rast, homografia e termit është ngatërruar shpesh me qëllim për të pretenduar një homologji me metodën e etnografisë në antropologjinë moderne.[3]

Në vitin 2011, në një seri kumtesash të paraqitura në disa konferenca ndërkombëtare dhe në një seri intervistash dhe debatesh të transmetuara në disa kanale televizive kombëtare në Shqipëri,[4] të cilat u pasuan

[2] Folklori është një term "që tregon format e shprehjes, proceset dhe sjelljet që zakonisht mësojmë dhe përdorim apo shfaqim gjatë ndërveprimesh ballë për ballë njëri-tjetrit, dhe të cilat i gjykojmë si tradicionale, sepse janë të bazuara në precedentë apo modele të njohura dhe për shkak se shërbejnë si provë e vazhdimësisë dhe qëndrueshmërisë në kohë dhe hapësirë të diturisë, të menduarit, besimeve dhe ndjenjave njerëzore" (Georges dhe Jones 1995, 1). Në kundërshtim me traditën e vjetër të *Volkskunde*-s,"folklori i gjallë" përfshin vlerat, traditat, mënyrat e të menduarit dhe të sjelljes, gjëra që njerëzit tradicionalisht besojnë, bëjnë, dinë dhe thonë, dhe që "na ndihmojnë të mësojmë se kush jemi dhe si të kuptojmë botën që na rrethon" (Sims dhe Stephens 2005, 2). Në këtë kuptim, më tepër se "një dimension i jashtëzakonshëm dhe shumë i rëndësishëm i kulturës", ose si "një pjesë tradicionale, jozyrtare dhe jo-institucionale e kulturës", folklori duket se vjen më afër nocionit antropologjik të vetë "kulturës" në tërësi.

[3] Në thelb, edhe metoda e etnografisë nuk është gjë tjetër veçse një përshkrim dhe informacioni sjelljes interaktive në mes të njerëzve në marrëdhënie strukturore me realitetet e tyre, apo një "përpjekje për të lexuar [një tekst] të shkruar jo me shkronjat konvencionale të tingujve të gjuhës, por me shembujt e përkohshëm të sjelljes së formësuar" (Geertz 1973, 10). Metoda etnografike përdoret në antropologji për të provuar teoritë që përpiqen të kuptojnë natyrën njerëzore dhe para së gjithash se çfarë do të thotë të jesh njeri.

[4] Intervistë në TV-Scan Channel, 21 Maj 2011 (Video http://youtu.be/eunHVAExtM); Debat Top Show në TV-Top Channel, 9 qershor 2011 (Video http://www.top-channel.tv/video.php?id=26304]).

nga publikimi në medien e shkruar,[5] si dhe u ribotuan në frëngjisht në "Si u bëra antropolog", një interlud për librin tim *Ftesa në Terren* (Doja 2013b, 26-39), kam argumentuar se si qëllimi dhe metodologjia e studimeve të kulturës popullore në Shqipëri, sidomos gjatë socializmit shtetëror, ishin pllakosur nga një interes i qëllimshëm për mbledhjen e të dhënave folklorike dhe një pamje kryesisht historiciste të jetesës popullore në mënyrë të ngjashme me qasjet gjermane dhe austriake të traditës folklorike (*Volkskunde*). Me një analizë më të detajuar të çështjeve që kanë të bëjnë, si me formën dhe me përmbajtjen e këtyre studimeve etnografike dhe folklorike, e cila është zhvilluar më tej në raste të tjera (Doja 1998, 2011, 2013a, 2014a, 2014b, 2015, Abazi dhe Doja 2016), kam treguar se si ato përftuan në mënyrë të pashmangshme një qëndrim politik nacional-komunist dhe një orientim metodologjik deskriptivist-esencialist, gjë që ngriti shumë shpejt çështjen e funksionimit të tyre të instrumentalizuar si një version i ripunuar i shkollës së vjetruar kultural-historiciste gjermano-austriake.

Në të vërtetë, gjatë kësaj analize jam përqendruar veçanërisht mbi politikën e këtyre studimeve. Prandaj edhe kam parashtruar një homologji të plotë midis fushave studimore që në vendet e Evropës Lindore njihen si "etnografia" dhe "folklori", apo nganjëherë në Shqipëri edhe si studime të "kulturës popullore", duke u bazuar në kuadrin e tyre të veçantë politik dhe metodologjik në të cilën ato kanë funksionuar (Doja 2015). Pasi kam argumentuar një farë ngjashmërie të zgjedhur, që megjithatë nuk është pa lidhje të drejtpërdrejtë historike dhe homologji tipologjike mes traditës folklorike gjermane (*Volkskunde*) dhe traditës etnografike sovjetike (*etnografiya*) (Doja 2014a), këtu nuk është fjala vetëm për pikëpamjet e ngjashme historiciste dhe empiriciste mbi mënyrën e jetesës dhe kulturën popullore, që janë tipike për traditën e studimeve "etnografike" dhe "folklorike", por sidomos për rezonancën e tyre të vazhdueshme si me traditën folklorike gjermane (*Volkskunde*) edhe me traditën etnografike sovjetike (*etnografiya*) (Doja 2014b). Përfshirja e tyre e plotë në strukturat shtetërore ideologjike dhe institucionale, sidomos gjatë socializmit shtetëror, kanë kontribuar në mënyrë aktive për të ndërtuar një fushë të re studimore

[5] "Në Shqipëri nuk ka antropologji sociale, por studime folklorike"(Interview to TV-Scan Channel on 21/05/2011), *Gazeta MAPO*, 04/06/2011; "Antropologjia: Përtej nacionalizmit të studimeve të kulturës popullore"(Transkriptim i Debatit Top Show në TV-Top Channel, 09/06/2011), *Gazeta MAPO*, 06/07/2011; "Karakteri folklorik i studimeve të kulturës popullore", *Gazeta MAPO*, 27/08/2011; "Projekti totalitarist i etnografisë folklorike në Shqipëri: Formimi i një kulture të re kombëtare në formë dhe socialiste në përmbajtje", *Gazeta MAPO*, 11/10/2012.

në përputhje me moralin dhe politikën nacional-komuniste (Abazi dhe Doja 2016). Në këto kushte, cilësimet "etnografike" apo "folklorike" nuk janë në asnjë mënyrë të lidhura me konceptin e folklorit të gjallë dhe as me metodën etnografike në antropologjinë moderne.[6] Përkundrazi, ata përdoren gjithmonë në një kontekst të caktuar me qëllim që të tregojnë atë traditë të instrumentalizuar politikisht që rrjedh drejtpërsëdrejti nga kultivimet raciste, populliste, nacionaliste dhe komuniste si të traditës folklorike gjermane (*Volkskunde*) edhe të traditës etnografike sovjetike (*etnografiya*).

Sigurisht, këtu është e rëndësishme të theksohet se "këndvështrimi sipas shkrimeve në gjuhë gjermane" mbi zhvillimin e dijes antropologjike në kontekstin imperial dhe kontekstet kombëtare të Evropës qendrore-lindore dhe Juglindore, përfshirë edhe studimet shqiptare, nuk do të thotë se gjithçka mund të reduktohet në shprehjen e thjeshtë metaforike për të kuptuar kulturën apo "qytetërimin" (*Kultur*) në termet e "shpirtit popullor" (*Volksgeist*). Kjo mund të ketë "kuptim të përgjithshëm në shumë kultura dhe për shumë studiues të traditave kombëtare të ndryshme, pavarësisht nga nacionaliteti dhe gjuha e shkrimeve të tyre", siç një recensues anonim dyshoi përderisa paralajmëroi për rrezikun e homogjenizimit të ndikimeve të ndryshme të autorëve në gjuhë gjermane mbi studimet e Evropës Lindore, përfshirë edhe studimet shqiptare, që mund të nënvlerësojë dallimet dhe veçantitë e tyre historike përgjatë shekujve.

Qëllimi i vlerësimit kritik të studimeve shqiptare dhe atyre mbi Evropën Juglindore është të ofrojë rekonstruktimin e ndryshimit të bazamentit ideologjik në veprat folklorike dhe etnografike të botuara mbi Shqipërinë dhe rajonin. Prandaj fokusi është mbi partikularizmin kulturor dhe determinizmin kulturor në shkrimet e studiuesve perëndimorë mbi Evropën Juglindore, veçanërisht në shkrimet e studiuesve gjermanisht-folës mbi Shqipërinë dhe shqiptarët. Ndërsa reagimet e studiuesve shqiptarë në adoptimin dhe integrimin e modeleve të njëjta kulturaliste janë trajtuar gjetiu, sikur në rastin e studiuesve shqiptarë që u ndikuan në masë të madhe nga tradita intelektuale gjermanisht-shkruese (Doja 2015). Marrë së bashku, rishqyrtimi kritik i këtyre përvijimeve mund të kontribuojë në debatet e vazhdueshme brenda antropologjisë. Nëse antropologjia mund të shfaqet dhe të vazhdojë si një fushë e suksesshme, në Shqipëri ose kudo tjetër, ajo duhet të ndjekë me më shumë kujdes riprodhimin e saj social.

[6] Për shkak të historisë institucionale që bartin të dy termat *Volkskunde* dhe *etnografiya*, autori në tekstin në anglisht i përdorë në origjinal, të papërkthyera, prandaj edhe këtu në tekstin shqip, ato vijnë në formën e vet origjinale, të papërkthyera (shën. i përkth.)

Sikurse ka ndodhur veçanërisht me "jo-traditat" gjermanisht-shkruese (Gingrich 2005), detyrimi nuk është thjesht për të përmbledhur njohuritë dhe opinionet e mëparshme e të ngulitura, por më tepër për t'i vënë në diskutim opinionet e ngulitura më parë të cilat sot shihen si të njëanshme ose të dënueshme. Në fund të fundit, ne duhet ta marrim parasysh mënyrën se si ta inkorporojmë konstruktivisht të kaluarën, ashtu që të na ndihmojë ta zhvillojmë një vizion për ripërtëritjen e antropologjisë brenda studimeve shqiptare nga ato perspektiva kritike dhe pozicione të orientuara ndërkombëtarisht të cilat kemi nevojë t'i fuqizojmë dhe promovojmë sot.

Politika civilizuese (Kulturpolitik)

Në fillim të viteve 1830 dhe me të shpejtë pas shfaqjes së shtetkombit gjerman më 1871, nacionalizmi në rritje po instrumentalizohej si një forcë që i shërbeu interesave dominante të Prusisë, ndërsa edhe *Volkskunde* gjermane po siguronte rëndësi socio-politike në kërkim të lidhjes së bashku të regjioneve të mëhershme të fragmentuara të vendit. Pas shkollës historiciste të të shkruarit të historisë që e zëvendësoi filozofinë për t'u bërë forcë dominante në *Geisteswissenchaftten* (shkencat humane – shën. i përkth.) gjatë shekullit të XIX dhe më pas, *Volkskunde* u bë një pjesë integrale e historicizmit gjerman (Gingrich 2005). Bashkë me zhvillimin e historisë së artit antik dhe "obsesionin e theksuar kulturor gjerman" me lavditë e antikitetit, si dhe themelimin pasues të standardeve të njëjta të studimit në disiplinat e afërta nën hegjemoninë historiciste si *Altertumskunde* (studimet mbi antikitetin – shën. i përkth.) dhe filologjia krahasimtare, *Volkskunde* gjermane u themelua si studim historicist i vetëvetes superiore gjermanike. Praktikuesit e saj duhej të dëshmonin origjinën e përbashkët arkaike, dëshmitë e së cilës do të gjendeshin në *Volkskultur* (kulturën popullore – shën. i përkth.) për të zbuluar kështu atë çka Herderi e quante *Volksgeist* (shpirtin popullor – shën. i përkth.), ndaras nga studimi herderian i *Naturvölker* (popujt primitivë – shën. i përkth.) (Stocking 1996). Ngjashëm, përtej nivelit formal dhe institucional, themelimi akademik i *Völkerkunde*-s, fjalë për fjalë "studimet mbi popujt e tjerë" (nënkuptuar "të paqytetëruar"), u gjend e kapur me interesat nacionaliste në kontekstin e shfaqjes së Prusisë si një fuqi perandorake me ambicie koloniale në Evropë (Zimmerman 2001). Edhe pse motivet fillestare qenë të kanalizuara dhe të formësuara nga kontekste të ndryshme (Penny dhe Bunzl 2003), projektet hulumtuese dhe praktikuesit e tyre u përfshinë fort në politikën e një të sapoardhuri kolonialist agresiv nëpërmjet konkre-

tizimit ekzotik me objekte të muzeumeve folklorike, relacionet aventuriste dhe ekspozitat e shfaqjeve soditëse të popujve të tjerë (*Völkerschauen*).

Si *Völkerkunde* edhe *Volkskunde* dolën nga tradita historiciste e muzeumeve në të cilën *Völkerkunde* kishte të bënte me historinë kulturore të të tjerëve të jashtëm ndërsa *Volkskunde* me të tjerët historikë të traditës kulturore kombëtare. Më shumë se thjesht një vijë ndarëse ndërmjet tyre, nënkuptohet një ndarje plotësuese e punës midis tyre, dhe të dyja kanë kontribuar në konstruktimin e "Tjetrit" brenda dhe jashtë Evropës. Ato nuk u zhvilluan gjatë kohës së ekspansionit perandorak sikur etnologjia në Francë dhe antropologjia në Britani, por gjatë kohës së aspiratave perandorake. Nëse në kontekstin nacional modeli historicist i traditës folklorike (*Volkskunde*) çonte në nocionin e Herderit mbi "shpirtin e popullit" (*Volksgeit*), në kontekstin e ri kolonial modeli i traditës shkencore natyraliste (*Völkerkunde*) çonte në revitalizimin e vazhdueshëm të nocionit të Herderit mbi popujt primitivë ose "natyrorë"(*Naturvölker*) me pak ose aspak kulturë e histori, të cilët kështu mund të zbulonin natyrën e vërtetë njerëzore. Hulumtimet intensive që u bënë sëbashku me studiues të tjerë nga vende të tjera gjermanisht-folëse e favorizuan modelin trepjesësh të historisë dhe i konceptuan shoqëritë lokale si *Naturvölker* "popuj primitivë", *Stammeskulturen* "kultura fisnore"dhe *Volkskulturen* "kultura popullore". Mbështetur në pararendës të rëndësishëm të traditës së mirë-ngulitur filologjike dhe filozofike, ky model ishte informuar nga dallime pak a shumë të qarta ndërmjet asaj që konsiderohej primitive, e paarsimuar, apo orientale, dhe gjuhëve e kulturave të arsimuara moderne evropiane (Gingrich 2005, 69). Kështu një hierarki në terma të potencialit zhvillimor ishte e paraqitur qartë në klasifikimin trepjesësh të historisë dhe shoqërisë, i cili më tej ka kontribuar në tipologjitë universale të hierarkisë së "llojeve njerëzore" (*menschliche Arten*). Në Gjermani, Austri dhe shumë pjesë të Evropës Qendrore e Lindore u zhvillua një nocion i origjinës sipas të cilit "shpirti krijues i kufizuar" ose "varfëria mendore" (*Ideenarmut*) e njerëzimit ishte shtrënguar të përmirësohej nën influencën e shpërndarë nga disa vatra të "qarqeve civilizuese" *(Kulturkreise)* që vinin nga disa "popuj të qytetëruar" (*Kulturvölker*). Kështu difuzionizmi gjerman u bë historia spekulative e hierarkisë së përhapjeve kulturore nga disa qendra gjeniale.

Në të dy degët e saj, *Völkerkunde* dhe *Volkskunde*, shkenca gjermane u bë një lojtar impresionues në skenën ndërkombëtare, me lansimin e disa nga ekspeditat më të mëdha antropologjike, me praninë e fuqishme në konferenca ndërkombëtare dhe me themelimin e disa periodikëve të njohur ndërkombëtarisht (Penny dhe Bunzl 2003). Përkrahja financiare

nga shteti gjerman dhe mbështetja filantropiste kinse pa interes për organizatat dhe institucionet e vendosura jashtë shtetit, nënkuptonte nxjerrjen në pah të arritjeve për shkencën gjermane. Në të vërtetë, "misioni civilizues" (*Kulturpolitik*) nuk ishte gjë tjetër veçse politika e shtetit që kishte për qëllim të shtonte prestigjin kombëtar gjerman për të treguar praninë komanduese të lashtësisë së hershme, që nuk ishte krijuar në formë vendimtare veçse nëpërmjet Arianizmit të fundit të shekullit të tetëmbëdhjetë. Edhe pse historianët e artit dhe filologët gjermanë që gjeneruan modelin arianist të kulturës gjermane mund të mos kenë shprehur pikëpamje të pastra kolonialiste dhe raciste, ata e krijuan bazën ideologjike të projektit mbizotërues të hegjemonisë gjermane që çoi në eugjenikën kulturore të "shkencës së racës" naziste (*Rassenkunde*). Aktualisht *Kulturpolitik* gjermane fshihte aspirata imperialiste që rastësisht bëhen të dukshme. Në vitin 1902 p.sh., konsulli gjerman në Kostandinopojë e cilësoi qartë politikën arkeologjike gjermane ndaj tokave të Perandorisë Otomane si nënshtrim shpirtëror (*geistige Eroberung*) gradual i Orientit:

"Qëllimet intelektuale tashmë të ndjekura, ose që do të ndiqen nga shkollat tona, nga doktorët dhe arkeologët tanë shumë mirë mund të bëhen, me kohë, qëllim i qartë në të cilin do të ndërfutet ekonomia gjermane dhe përpjekjet koloniste. Ekonomia do të përcjellë pushtimet intelektuale si një rezultat i natyrshëm dhe pastaj këto dy faza shpërndarëse prapë natyrshëm do të ndiqen nga shkalla e tretë, që është shfrytëzimi politik (*Verwertung*) dhe konsolidimi i vlerave kulturore që kemi krijuar." (cituar sipas Marchand, në Stocking 1996, 318).

Rasti i Austro-Hungarisë e tregon qartë hapësirën në të cilën politika e njohjes mbi Evropën Juglindore, e informuar nga interesat perandorake, nuk funksiononte aq lehtë në kontekstin zviceran ose austro-hungarez, madje edhe duke e thjeshtëzuar përkatësimin e *Völkerkunde-s* me kolonializmin dhe *Volkskunde-s* me nacionalizmin. Duke qenë e zhvilluar në një kontekst mjaft të ndryshëm nga ai i Gjermanisë, *Völkerkunde* austriake shkoi përtej stereotipeve dhe njollave të errëta të orientalizmit (Gingrich and Haas 1996), ndërsa lidhja ndërmjet *Volkskunde-s* dhe nacionalizmit, aq tipike në zhvillimin e studimeve folklorike në Gjermani, nuk ishte e mundur për komunitetin shkencor që aspironte përparimin dhe pranimin publik të entiteteve politike që ishin mjaft të ndryshme si në aspektin linguistik, religjioz e kulturor. Nacionalizmi i çfarëdo lloji përgjithësisht kishte të bënte me një rrezik armiqësor dhe separatist (Gingrich 2005, 78). Edhe pse etniciteti ishte një koncept kyç, në pjesët gjermanofolëse të Zvicrës dhe në tokat e Habsburgëve, ai ishte kuptuar si i ndryshëm nga koncepti politik i kombit dhe ishte i prirë ndaj *Vielvölkerstaat*

(shtetit multietnik – shën. i përkth.) dhe bashkimit të shumë popujve nën shtetin perandorak (Rupp-Eisenreich 1995).

Një "situatë koloniale" primare për Austro-Hungarinë ishte ish-provinca otomane e Bosnjës dhe Hercegovinës së okupuar në vitin 1878 dhe të aneksuar përfundimisht në vitin 1908. Në çerekun e fundit të shekullit të nëntëmbëdhjetë dhe fillimin e shekullit të njëzetë, dobësimi i vazhdueshëm i pozicionit politik dhe ekonomik të Austro-Hungarisë në shtetet e tjera të Evropës Juglindore, të cilat gradualisht po bëheshin të pavarura, nxiti një interes të veçantë të Austro-Hungarisë edhe ndaj territorit shqipfolës. Austro-Hungaria luajti një rol të rëndësishëm në formimin e shtetit të pavarur shqiptar në vitin 1912, kur Shqipërisë iu desh të sigurojë pavarësinë politike me një çmim të madh të varësisë ekonomike.

Sigurisht, objektivat austro-hungareze ishin të fshehura nën diskursin e "detyrimit për të civilizuar" popujt e Evropës Juglindore, për të "përmirësuar" kushtet e tyre të jetesës dhe për ta "kthyer" këtë regjion në Evropë (Stachel 2003). Aksionet tipike të politikës të sundimit kolonial qenë themelimi i Komisionit Ballkanik më 1897 në Akademinë Mbretërore Austro-Hungareze dhe i Institutit për Hulumtime Ballkanike më 1908 në Sarajevë me iniciativën e Ministrisë së jashtme austriake, themelimi i Konviktit Shqiptar më 1908 dhe i Komitetit të Shqipërisë më 1913 në Vjenë me financim të përbashkët të Ministrive të jashtme dhe të tregtisë, ose edhe regjistrimi i popullsisë së Bosnjës më 1879 dhe të Shqipërisë më 1918 që u nxitën nga Shtabi i përgjithshëm i Armatës austro-hungareze në territoret e pushtuara.

Ekspedita të rregullta kërkimore u organizuan nga Akademia Austro-Hungareze e Shkencave (p.sh. Haberlandt 1917) dhe një numër hulumtuesish vizituan territoret e pushtuara në Evropën Juglindore për të eksploruar vendet dhe popujt. Aktiviteti intensiv i Austrisë në konkurrencë me Italinë për të eksploruar Evropën Juglindore duhet parë si qëllim për të marrë rolin udhëheqës në drejtimin e studimeve për Evropën Juglindore, që më vonë u njohën me emrin *Balkanologie*. Institucionalizimi i këtij formacioni akademik e njohu Evropën Juglindore si entitet në vete, ku mbizotëronin qasjet filologjike dhe lidhjet diskursive të nacionalizmit me linguistikën. Të ashtuquajturit "Ballkanologë" qenë kryesisht të interesuar në etno-linguistikën dhe linguistikën historike, pasi gjuhët e Evropës Juglindore ishin ende në procesin e standardizimit krahas formimit të kombit. Për ta plotësuar këtë, nëpërmjet de-hierarkizimit të kulturës në nacionalizmin romantik, traditat dhe letërsia popullore u bënë çështje legjitime e

hulumtimeve akademike dhe në fund të shekullit nëntëmbëdhjetë *Volkskunde* u bë tema kryesore në *Balkanologie*.

Në të njëjtën kohë, intensifikimi i marrëdhënieve Austri-Shqipëri në fushën e politikës, tregtisë, kulturës dhe hulumtimeve u materializua në formë të rrjeteve të linjave detare, projekteve hekurudhore, zyrave postare, konsullatave, kompanive tregtare, institucioneve të mirëqenies sociale dhe bankave kreditore. Është dëshmuar se kjo ishte një formë jozyrtare e imperializmit e bazuar në dhunën strukturale (Gostentschnigg 1999). Dhuna strukturale i prek njerëzit në mënyra të ndryshme në struktura të ndryshme sociale dhe është shumë afër e lidhur me padrejtësinë sociale, gjerësisht e definuar si mënyra sistematike në të cilën disa struktura sociale ose institucione sociale mund të dëmtojnë njerëzit duke i penguar në arritjen e tërë potencialit të tyre. Aspiratat dhe veprimet austriake që synuan ta sigurojnë dhe ta fuqizojnë ndikimin politik, ekonomik dhe kulturor austriak mbi Shqipërinë i referohen krijimit të një rregullimi të pabarabartë të marrëdhënieve qytetëruese. Ata e vunë theksin mbi praktikën e promovimit duke i madhështuar dhe imponuar ato aspekte të kulturës, që mund të shfrytëzoheshin për të justifikuar ose legjitimuar dhunën e drejtpërdrejtë ose strukturore.

Imperializmi kulturor dhe dhuna kulturore austriake janë ilustruar në religjion e ideologji, gjuhë dhe arte, shkencë dhe arsimim. Ato morën forma të ndryshme, sikur një qëndrim ose një politikë formale e ndikimit akademik dhe preferencave shkencore, përderisa e fuqizuan hegjemoninë kulturore të ndikimit austro-hungarez që i duhej të përcaktonte vlerat e kulturës popullore shqiptare (*Volkskultur*) në margjinat e Evropës dhe të qytetërimeve moderne (*Kulturvölker*). Praktikisht, ato më shumë u arritën në formë të një mbrojtjeje fetare (*Kultusprotektorat*) mbi shqiptarët katolikë brenda Perandorisë Otomane (Deusch 2009), në kuptimin e një përkrahjeje të zgjeruar financiare për arsimin dhe aktivitetet kulturore (Ramadani 2010), dhe në kuptim të zhvillimit të një nëndege të *Balkanologie*, të njohur si *Albanologie*, e cila e përfshiu studimet folklorike të tipit *Volkskunde* dhe hulumtimet e tjera mbi historinë, gjuhën dhe kulturën shqiptare.

Lindja e studimeve shqiptare (Albanologie)

Evropa Juglindore u bë një terren kyç për hulumtim si për *Völkerkunde* ashtu edhe për *Volkskunde*, duke përfaqësuar kështu një terren të ndërmjetëm midis të dy qasjeve. Institucionet e tyre respektive po e për-

dornin çdo mënyrë të mundshme për t'u vetë-promovuar sistematikisht si qendra të ardhshme për studimin dhe prezantimin e Evropës Juglindore. Studiuesit austriakë të traditës folklorike (*Volkskunde*) prezantuan shumë suksesshëm një agjendë për vazhdimin e hulumtimeve mbi kulturën dhe etnografinë e Evropës Juglindore që premtonte përftimin e njohurive që do të bëheshin të nevojshme për interesin ushtarak, ekonomik dhe politik të Austro-Hungarisë (Marchetti 2013). Aktivitetet hulumtuese dhe botuese të Austro-Hungarisë për *Volkskunde*-n e Evropës Juglindore dhe të Shqipërisë përjetuan një bum që shkonte krahas me interesin politik të Monarkisë habsburgase gjatë kulmit të rivalitetit politik dhe komercial me Italinë, si dhe gjatë Luftës së Parë Botërore me okupimin ushtarak dhe administrimin e një pjese të mirë të regjionit gjatë viteve 1916-1918 (Schwanke 1982). Me përpjekje të nënkuptuara për të arritur njohjen nga shteti dhe për të realizuar pozicionin e disiplinës universitare, *Volkskunde* austriake tregoi një interes intensiv për studimin e territoreve të okupuara në Evropën Jugindore, duke e përfshirë Shqipërinë, dhe studimet shkuan dorë-dorë në bashkëpunim, nëse jo marrëveshje të fshehtë, me pushtimin ushtarak dhe administrimin politik të këtyre zonave.

Zhvillimi i këtyre studimeve e pati për qëllim të nxisë preferencat, jo vetëm të katolikëve por edhe të myslimanëve shqiptarë, për Monarkinë Habsburge mbi fuqitë e tjera, duke arritur kështu që Austro-Hungaria të vlerësohej për tolerancën ndërfetare si edhe rezistencën ndaj Pan-Sllavizimit. Meqë studimet austro-hungareze dukej se përkrahnin kuptimin e lartë të nderit dhe të vetëdijes kombëtare tek shqiptarët, këtyre të fundit iu desh që të ushqenin ndjenjën e simpatisë dhe të vlerësimit ndaj Monarkisë Habsburge, e cila në këmbim do t'u jepte interesave austriake ndaj Shqipërisë përparësi mbi konkurrentët e tjerë ekonomikë e politikë, përfshirë Italinë. Gjithashtu, ekspeditat hulumtuese në Shqipëri duhej të siguronin një figurë të qartë të jetës ekonomike, politike, kulturore e sociale, e cila mund të përdorej për mundësi investimi nga Monarkia Habsburge.

Në këtë kontekst, u mobilizua një grup studiuesish gjermanisht-folës, më së shumti studiues austriakë, hungarezë dhe prusianë të cilat treguan një interes të madh për shqiptarët dhe historinë e tyre. Disa prej tyre e përbënë gjeneratën e themeluesve të studimeve shqiptare, ose atë që në zhargonin gjermanisht-shkrues u quajt *Albanologie*. Sigurisht që nuk pati ndonjë program konkret politik për hulumtim të instrumentalizuar, por një stimulim i përgjithshëm i studimeve në lëmin *Albanologie* dhe *Volkskunde*, të cilat në një situatë më serioze, siç u bë Lufta e Parë Botërore, do të mund të futeshin nën kontrollin e interesit shtetëror të Austrisë. Në të vërtetë, disa shkencëtarë austro-hungarezë punuan në

Shqipëri për hulumtime akademike, si dhe për politikën e shtetit të tyre, siç ishte konsulli Johann Georg von Hahn, agjenti secret Franz von Nopsca ose politikani Ludwig von Thalloczy, ndonëse edhe puna e shumë të tjerëve u përdor për objektivat strategjike ekonomike e komerciale (Gostentschnigg 1999, 244–245). Shumë nga këta shkencëtarë u morën me veçoritë kulturore arkaike të shoqërisë shqiptare, veçanërisht traditat zakonore dhe të ashtuquajturin organizim fisnor, ose etnogjenezën e shqiptarëve, e cila përfshinte edhe çështjen e trashëgimisë ilire dhe vlerësimin e rezultateve të proceseve të njëpasnjëshme të helenizimit, romanizimit, sllavizimit e islamizimit të banorëve të sotëm shqiptarë të këtyre zonave (p.sh.Thalloczy 1916).Disa nga vërejtjet e tyre mund të kenë dalë të gabuara ose të ngutura, por kontributet e tyre ende shërbejnë si mjete për hulumtime të mëtejme të studiuesve vendas në Shqipëri.

Këta hulumtues në periferi të qendrës perandorake, sado të pakët në numër, bashkë me aventuristë të tjerë, udhëtarë, tregtarë, ushtarakë e konsuj kolonialë, janë të rëndësishëm jo vetëm për banorët vendas, veçanërisht elitat, por në mënyrë të vazhdueshme për ndikimin e tyre vendimtar mbi proceset imperialiste (Mommsen 1980). Karakteri struktural i këtij ndikimi reflekton, si kudo tjetër, një shqetësim në rritje me faktet morale, ekonomike, sistematike, kulturore e kohore të pushtetit, veçanërisht pushtetit të Perëndimit (Proudman 2008). Aktualisht, problemi që lidhet me shumë studiues të huaj të brezit të vjetër të së ashtuquajturës *Albanologie* është se ata me vetëdije ose jo e kanë promovuar idenë se në fillim të shekullit të njëzetë shqiptarët "e panjohur" ishin në nivelin e njerëzve ende "të pazbuluar" në Ballkan, që jetonin nën "mallkimin" e Bjeshkëve të Nemura, ose të rrethuar sikur fqinjët e tyre nga një kurorë malesh "ogurzezë",[7] aq afër gjeografikisht me Evropën dhe njëkohësisht aq larg kulturalisht, në "margjinat e Evropës", një frazë kjo që i referohet Greqisë, fqinjit tjetër evropiano-juglindor (Herzfeld 1987).

Siç kanë pohuar disa nga studiuesit gjermanisht-shkrues të gjeneratës së re (p.sh.Gruber 1998; Gostentchnigg 1999; Kaser 2002; Hemming 2012; Marchetti 2013; Promitzer 2014), ishin veçanërisht këto imazhet e orientalizuara dhe të ballkanizuara të cilat i zgjodhën gjermanisht-shkruesit e vjetër që t'i paraqisnin si pamje ekskluzive nga regjioni verior

[7] Termi "Balkan" është së pari nocioni gjeografik i masivit të maleve në Gadishullin ballkanik që vjen në forma të ndryshme, duke i përfshirë "Bjeshkët e Nemura" në Shqipërinë veriore, si dhe "Malet Ogurzeza" (*Crna Gora*), vetë emri i Malit të Zi që duket se ka frymëzuar "Kurorën e Maleve", *(Crno) Gorski Vijenac*, një kryevepër kjo e letërsisë malazeze e shkruar dhe e botuar më 1847 nga peshkopi-princ i Mali të Zi, Petar i dytë Petroviç-Njegosh.

i Shqipërisë, si dukuri "arkaike" që u etiketuan dhe konkretizuan si "shqiptare". Ata e vunë theksin në të ashtuquajturat "fise" shqiptare dhe ligjet e tyre primitive, gjakmarrjen arkaike, primitivitetin dhe dëlirësinë e banorëve vendas, thjeshtësinë spartane dhe mikpritjen e pashoqe, e të tjera si këto. Një vëmendje e veçantë iu kushtua një lloj rrëfimeve të gjakmarrjes që frymëzohej veçanërisht nga këta udhëtarë gjermanë e austriakë. Shkrimet e tyre, tipike për libra udhëtimesh, qëllim kryesor nuk e kishin përcjelljen e të dhënave ose punën hulumtuese, por zbulimet sensacionale (Kaser 2002), të cilat mund të plotësonin dëshirat e pangopura për të arritur prestigj artificial, sikur me atë që sot njihet në "rrjetet masive të rangimeve". Bazuar në njërin apo tjetrin zbulim të këtyre shkruesve, "njerëzit e fiseve" përshkruheshin në Kurorën e Bjeshkëve të Nemura, qoftë sikur njerëz të egër dhe barbarë, qoftë sikur trima e heronj "bij të shqipes". Përshtypja që është dhënë gjithmonë ishte se jeta e këtyre njerëzve ishte barbare, e varur prej gjakmarrjes dhe asgjë tjetër. Në të kundërt, përdorej edhe një sentiment shumë joshës ndaj heroizmit, për të treguar tendencën drejt një idealizimi të shqiptarëve, veçanërisht malësorëve veriorë, duke i përshkruar jetën dhe traditat e vendorëve në një dritë heroike dhe të lavdishme, që e idealizonte shoqërinë patriarkale me veçoritë e saj, trimërinë, nderin dhe mikpritjen.

Perceptimet gjermane me dy kuptime për shqiptarët, të cilat mbizotëruan prej fillimit të shekullit të nëntëmbëdhjetë, më së miri janë përmbledhur në romanin e Karl May (1842-1912), një prej shkrimtarëve më të njohur gjermanë të shekullit të nëntëmbëdhjetë.[8] Në librin e tij *Durch das Land der Skipetaren* (Nëpër vendin e shqiptarëve – shën. i përkth.), të botuar më 1892, shqiptarët ose ishin të ngulur thellë me tradita e tyre në "rrënjët" e vendlindjes (*Heimat*), të cilët ai i quante "Skipetaren" (nga vetë emërtimi që i jepnin ata vetes), ose ishin të "parrënjë", të shpërndarë nëpër Perandorinë Otomane, të shkëputur dhe të larguar nga *Heimat* i tyre, për shembull, si mercenarë të shtetit otoman, të cilët ai i quante "Arnauten" (nga etnonimi turk për ata). Këtu simbolizmi gjykues e ka prodhuar qartë një imazheri stereotipe. Karakteristikat e "Skipetaren" si fuqia fizike, sinqeriteti, guximi, besnikëria ndaj grupit, përqendrimi, solidariteti përballë armikut, ndonjëherë mikpritja dhe lojaliteti ndaj të huajve, ndonjëherë ksenofobia, vullneti për pavarësi, "pamja prej shqi-

[8] Qëndrimet populiste dhe shkencore mbi shqiptarët të sintetizuara në romanin e tij janë analizuar nga historiani bashkëkohor gjerman Michael Schmidt-Neke (1994) "Von Arnauten und Skipetaren: Albanien und die Albaner bei Karl May", në: Claus Roxin, H. Schmiedt dhe H. Wollschläger (red.), *Jahrbuch der Karl-May-Gesellschaft*, Husum: Hansa, pp. 247-284. (E përmendur në Schwandner-Sievers 2008, 56-57).

ponje", vetëbesimi, përbetimi për fjalën e dhënë, prirja për hakmarrje, urrejtja, hidhërimi kontradiktor por i ndershëm, janë të gjitha të kundërta me"Arnauten". Këta janë të korruptuar, të dhunshëm dhe mizorë, të paparashikueshëm, të ndytë, të varfër, nuk kanë haber për ligje të shtetit dhe të fesë, janë të hapur ndaj mitmarrjesh dhe të prirë për alkoolizëm, vjedhës dhe vrasës. Dhe derisa në përgjithësi karakteristikat e grupeve etnike endacake shfaqen me shumë pak simpati në shkrimet e Karl May, "Skipetaren" në *Heimat*-in e tyre malor dhe të ashpër paraqesin tiparet që e pasqyrojnë popullarizimin e idealeve nacional-konservative gjermane mbi të "egrin fisnik" të kohës, duke e përfshirë edhe cilësinë e dhunës së "ndershme" ose "legjitime". Në të kundërtën "Arnauten" i paraqesin të gjitha tiparet, të cilat Karl May i përçmon pa mëdyshje si të përgjegjshme për rënien e Perandorisë Otomane.

Është e tërë kjo tablo perceptimesh të dyzuara nga të huajt që duhet ta ketë ngjizur lëvizjen intelektuale midis studiuesve vendas. Midis tyre, Shtjefën Gjeçovi (1874-1929), një prift françeskan shqiptar i lindur në Kosovë, si dhe luftëtar për liri, në fillim të shekullit të njëzetë i dha vetes detyrë të mbledhë traditat dhe legjendat e shqiptarëve të Veriut, të cilat filloi t'i botojë më 1913 e më pas në revistën françeskane *Hylli i Dritës* të Shkodrës. Ai udhëtoi në Shqipëri praktikisht në të njëjtën kohë me Edit Durham (1863-1944), një udhëtare britanike e kohës viktoriane dhe aktiviste e të drejtave të njeriut, si dhe me Franz Nopcsa (1877-1933), një fisnik hungarez dhe agjent i fshehtë i Mbretërisë Habsburge. Të gjithë këta i takuan gjeneratës themeluese të studimeve shqiptare që u morën me zakonet e traditat lokale, të bazuara në lidhjet e gjakut, si një esencë kryesore e shpirtit popullor shqiptar (*Volksgeist*), ndonëse punimet që rezultuan prej dokumentacionit që ata mblodhën patën ndryshime të mëdha (Doja 2011). Durham dhe Nopcsa lanë një seri udhëpërshkrimesh me vlera për brezat e ardhshëm, ndërsa Gjeçovi la trashëgim një vepër të rëndësishme në të cilën ai regjistroi dhe përshkroi me përpikëri librore institucionet sociale zakonore (Gjeçov 1933).

Pas Luftës së Parë Botërore, *Völkerkunde* gjermane kurrë nuk e mori veten prej humbjes së kolonive gjermane, që shkatërroi burimet e financimit për etnologjinë gjermane dhe ç'rrënjosi rrjetin ndërkombëtar të studiuesve gjermanë të krijuar për katër dekada (Penny dhe Bunzl 2003.) Ngjashëm, edhe pse *Volkskunde* austriake e synoi hegjemoninë shkencore në Evropën Juglindore, dorëzimi i trashëgimisë së monarkisë së dyfishtë me Luftën e Parë Botërore mund të shihet si dorëzim i fushëveprimit regjional të shkencës austriake që u kompromet nga rendi i ri politik (Gruber 1998). Fati i institucioneve profesionale, si p.sh. Sektori ballkanik

i Muzeut Etnografik Austriak që u bë relikt i së kaluarës mbretërore (Marchetti 2013), tregon për atë që kishte mbetur nga Monarkia e Danubit, politikisht e paqëndrueshme, e mbetur në margjinat e ndikimit ndërkombëtar, dhe pa ndonjë shkëlqim imperial. Interesi austriak për Evropën Juglindore, përfshirë edhe Shqipërinë, e humbi prioritetin si pasojë e ndryshimeve të konteksteve gjeopolitike dhe riformësimit të karakterit dhe madhësisë së shtetit. Megjithatë, ata kurrë nuk pësuan thyerje të plotë, ndërsa temat e Ballkanologjisë dhe të Albanologjisë u zgjeruan si në Evropën Juglindore edhe në Shqipëri.

Shkenca vrastare në vijim të politikës lindore (Ostpolitik)

Kontekstet e pozitës gjeopolitike të Rajhut gjerman dhe Monarkisë Habsburge ndaj Shqipërisë dhe Evropës Juglindore në dekadat para Luftës së Parë Botërore dhe pozita e Gjermanisë dhe Austrisë ndaj këtij regjioni në periudhën midis dy luftërave dhe gjatë Luftës së Dytë Botërore kanë përcaktuar aktivitetet respektive të hulumtimeve shkencore dhe perceptimet respektive të opinioneve publike. Gjithashtu edhe studiuesit, udhëtarët, aventurierët dhe ekspertët i kanë përcjellë ose i kanë përgatitur interesat e shumëfishta politike dhe ekonomikë të bashkësive të tyre respektive.

Në Evropën Juglindore, shtetet kombëtare vazhduan t'i shkruajnë të ndara gjeografitë dhe historitë e tyre, por efekti i kësaj "Antante të Vogël" (Seton-Watson 1937) mbi studimet shkencore ishte gjithashtu hapja rrugë për shkëmbime akademike transnacionale dhe transdisiplinare. Konceptualizimet historike dhe gjeografike të Evropës Juglindore mbi baza kombëtare, kishin zënë rrënjë para Luftës së Parë Botërore, por pas dorëzimit të trashëgimisë së Monarkisë Habsburge dhe të Perandorisë Otomane, edhe historianët lokalë filluan ta trajtojnë rajonin si një entitet. Qëndrimet kulturore-gjeomorfologjike të Jovan Cvijiç filluan ta kenë ndikimin e vet pas luftës (Cvijić 1918), ndërsa studiuesit vendorë në Shqipëri, të ndikuar nga studimet austriake, sikur Eqrem Çabej (1908-1981) filluan të depërtojnë në studimet akademike transnacionale të Evropës Juglindore.

Në këtë kontekst, Shqipëria duket se u bë strehë për ata që ikën nga realitetet e trishtuara të Vjenës së mes dy luftërave dhe Gjermanisë së Vajmarit (Weimar). Jo më viktimë e fantazisë së Bajronit si një egërsi e pazbutur, Shqipëria po shfaqej si një ekran ku projektoheshin fantazitë nostalgjike për një numër evropianësh të pakënaqur, një miniaturë qoftë e një të kaluare madhështore të Evropës, ose e një të ardhme të madhe

evropiane (Hemming 2012). Nuk është e rastit, që në ato rrethana, interesi për Shqipërinë po lëvizte gjithnjë e më shumë nga ekzotizmi i pastër për të fituar një karakter imperial ekspansionist. Prodhimtaria e letërsisë fiksionale me vendndodhje në Ballkan, si dhe tipizimi i protagonistëve nga Ballkani dhe Shqipëria, apo të përqendruar në Evropën Juglindore, ishte një mënyrë se si gjermanët e austriakët, sikur edhe britanikët e francezët, e siguruan furnizimin e industrisë së letërsive të tyre zbavitëse dhe ideologjive të tyre politike nëpërmjet "imperializmit të imagjinatës" (Goldsworthy, 1998). Stereotipet e ndarjes së shqiptarëve me rrënjë/pa rrënjë sipas Karl May, për shembull, mund të kenë përshpejtuar retorikën romantike të dëlirësisë së "natyrës dhe vendlindjes" (*Natur und Heimat*), të pastërtisë së racës, antisemitizmit dhe *Űbermenschentum* (mbinjerëzoren) heroike, e cila më pas do të riprodhohej në takimet gjermane-naziste me shqiptarët. Me sa duket, përshkrimet folklorike të ligjit zakonor ideal-tipik, maskuliniteti fisnik dhe nderi i luftëtarit shqiptar në *Volkskunde*-n gjermane-austriake i kanë ndikuar disa autobiografi oficerësh të ushtrisë gjermane nga koha e okupimit në Kosovë dhe Shqipëri (Schmidt-Neke, sipas Schwandner-Sievers 2008, 57).

Gjatë regjimit nazist, si *Völkerkunde*e dhe *Volkskunde* pësuan një integrim institucional në Rajhun e Tretë. Kjo ishte e nxitur nga lart, por njëkohësisht gjeti përkrahje dhe u plotësua edhe nga disa vazhdimësi në sferën publike ku ekzotizmi aventurist dhe soditës i "popujve primitivë" (*Naturvölkern*) dhe "kulturave popullove" (*Volkskulturen*) vazhdonin të mbizotëronin. Duhet shtuar gjithashtu se prapa përpjekjeve serioze që Gjermania naziste mobilizoi për hulumtime koloniale qëndronin politikat ekspansioniste dhe planet ushtarake ku përfshiheshin definitivisht edhe një numër skenarësh dhe planesh për ta bërë përsëri Gjermaninë një fuqi koloniale jashtë Evropës (Mosen 1991). Megjithatë, më shumë se çdo gjë tjetër, trashëgimia e difuzionizmit gjerman nga "qarqet civilizuese" (*Kulturkreise*) të "popujve të civilizuar" (*Kulturvölker*) dhe projektet e mëdha kërkimore për studimet racore në Rajhun gjerman krijuan një mënyrë të ngulitur me të cilin racizmi gjerman dhe vizioni i qendrave gjeniale të njerëzimit mundën të pranohen në gjysmën e parë të shekullit të njëzetë dhe të ndërtonin skemat dhe projektet e tyre me një ambicie vrastare në rritje, e cila u pa veçanërisht në pjesëmarrjen aktive të të dyja fushave sëbashku, *Völkerkunde* dhe *Volkskunde*, në programin kolonial dhe holokaustin e Gjermanisë naziste brenda Evropës.

Disa studime ndër-regjionale u mundësuan nga projekti austriak i hekurudhës ballkanike (*Balkanbahn*) në fund të shekullit të nëntëmbëdhjetë. Por interesat gjermane për ekspansion ekonomik në regjionin e

madh të influencës (*Großregion*) e kthyen Gjermaninë drejt Lindjes çka ndihmoi valën e studimeve ekonomike dhe shoqërore mbi mbarë këtë regjion, të cilat gjatë Rajhut të Tretë filluan të njihen si *Ostforschung* "studime lindore" (Burleigh 1988). Në këtë kontekst Evropa Juglindore (*Südosteuropa*) u bë një koncept i rëndësishëm në vizionin gjeopolitik të nazistëve dhe fitoi një vend të përcaktuar qartë në rendin e tyre botëror si zonë ekonomike juglindore e Gjermanisë së Madhe (*Wirtschaftsraum Großdeutschland Südost*) e përcaktuar në mënyrë të natyrshme për plotësimin ekonomik e politik të Rajhut gjerman në juglindje (Todorova 1997, 28). Në këtë kontekst, qasja shkencore që tash ishte ripagëzuar me një emër më të spastruar, *Südostforschung* "studime juglindore", u transformua "nga një disiplinë e revizionizmit nacional austro-gjerman në një mjet të gjeopolitikës naziste" për të cilën edhe ekspertiza austriake ka luajtur një rol të konsiderueshëm. Midis të tjerash, *Südostforschung* kishte për qëllim përgatitjen dhe përforcimin e planifikimit hapësinor, që përfshiu deportimin e pjesëve të mëdha të popullsive të ndryshme (Promitzer 2014). Nazizmi ishte një "shpalosje e frikshme e potencialit shkatërrues të qytetërimit evropian që e ktheu imperializmin së prapthi" (Mazower 1998, XIII) duke i trajtuar edhe evropianët si "të kolonizuar", ndërsa kontributi famëkeq i *Südostforschung* ndaj makinerisë koloniale naziste "kryhej në emër të homogjenitetit kulturor në Evropë" (Delanty 1995, 114).

Tashmë janë bërë të njohura prej kohësh mënyrat se si në Gjermani disiplina u shtrembërua dhe u mobilizua për qëllime politike reaksionare, të cilat janë artikuluar si në variantin *Völkerkunde* edhe në variantin *Volkskunde*. Një numër studimesh kanë treguar qartë se disa nga përfaqësuesit e *Völkerkunde*-s kanë kryer hulumtime aplikative për qëllime naziste dhe kështu kanë kontribuar ose kanë përfituar nga makina vrastare naziste (Fischer 1990; Mosen 1991; Linimayr 1994; Dostal 1994; Hauschild 1995; Streck 2000; Schafft 2004). Në mënyrë krejt të ngjashme shumë përfaqësues të traditës folklorike-etnografike (*Volkskunde*) kanë fabrikuar propagandë të qëllimshme për regjimin nazist dhe kanë përpunuar ideologjinë e tij duke përdorur autoritetin e tyre profesional dhe shkencor (Emmerich 1968; Gerndt 1987; Lixfeld 1994). Zhytur thellë në teoritë raciste, tradita folklorike-etnografike gjermane (*Volkskunde*) është marrë shpesh si shembull i korrupsionit e perversionit total, si dhe i "nazifikimit" të disiplinës (Dow dhe Lixfeld 1994), përderisa praktikuesit e saj kanë kompromentuar integritetin e tyre shkencor për t'i siguruar një mbështetje shkencore si ideologjisë fashiste edhe politikave raciste e nacionaliste të Rajhut të Tretë.

Menjëherë pas vitit 1945, detyra më urgjente për cilindo praktikues të disiplinës si në Gjermaninë Perëndimore dhe në atë Lindore ishte të

shpëtohej nga fakti i pamohueshëm se disiplina e tyre shihej si një ndër disiplinat më të lidhura me ideologjinë famëkeqe të nacional-socializmit. Edhe pse zhvillimet fillestare në dy shtetet gjermane ishin tërësisht të ndryshme, një rivlerësim po ndërmerrej gradualisht në vitet e mëvonshme lidhur me traditën intelektuale të shkruar në gjuhë gjermane si tërësi. E diskreditуar rëndë, disiplina u detyrua t'i nënshtrohej një fillimi të ri, i cili përfshiu ndryshime jo vetëm në personel dhe institucione, por edhe në lidhje me orientimet teorike. Megjithatë, ndërkohë që tradita folklorike-etnografike (*Volkskunde*) në tërësi ishte e detyruar pas vitit 1945 të thyejë traditat e veta, këto studime në Gjermaninë Lindore mbesin ende të preokupuara me karakterin kombëtar dhe i qasen kulturës popullore (*Volkskultur*) në termat e njëjtë esencialistë.

Në fakt, gjatë dekadave të hershme të socializmit, tradita folklorike-etnografike (*Volkskunde*) e studimeve të kulturës popullore pati një tjetër traditë, në dukje mjaft të ndryshme, që u shartua me të. Nën emrin *Ethno*graphie, ashtu si dhe "etnografia" në Shqipëri (Doja 2015), ato imituan metodologjinë dhe terminologjinë e *etnografiya*-s sovjetike dhe teorisë mbi etnosin (Doja 2014a). Sikur me zhvillime të ngjashme në vendet e tjera të Evropës Lindore, ato ndoqën logjikën e zhvillimit të kësaj të fundit dhe ndarjen e saj nga *folkloristika* (khs. Valtchinova 2004; Hann et al. 2005). Nëse tradita folklorike-etnografike gjermane (*Volkskund*e) dhe tradita etnografike-folkloristke sovjetike (*etnografiya*) ndajnë një origjinë intelektuale dhe trajektore studimore të përbashkëta, apo nëse kjo e fundit u shartua mbi të parën në vendet e Evropës Lindore, përfshirë edhe Shqipërinë, nën ndikimin e drejtpërdrejtë të studiuesve gjermano-lindorë,[9] mbetet një diskutim i hapur. Sidoqoftë, disa analiza të mprehta tregojnë se si pikësynimet e shtrembëta të traditës folklorike-etnografike (*Volkskunde*) u ri-aktivizuan qëllimisht pas vitit 1945 në Zonën gjermano-lindore nën administrim sovjetik, që më vonë u bë Republika Demokratike Gjermane (Scholze 2001).

Veçanërisht një studies sovjetik emblematik i quajtur Sergey Tokarev dihet se në vitin 1951 ishte vendosur në Gjermaninë Lindore dhe ka dhënë ligjërata për disa vite në Universitetin Humboldt në Berlinin lindor dhe në universitetin Karl Marx në Leipzig. Sëbashku me disa emigrantë të

[9] Gjatë kësaj periudhe, marrëdhëniet midis traditës etnografike në Shqipëri dhe traditës sovjetike *etnografiya* u zhvilluan tërthorazi në mënyrë edhe më të ndërlikuar (Doja 2015; Abazi dhe Doja 2016a), sidomos kur kontaktet me studiuesit sovjetikë ishin inekzistente dhe asnjë praktikues i njohur shqiptar i studimeve të kulturës popullore nuk ishte formuar në Bashkimin Sovjetik. Megjithatë, i vetmi bashkëpunim me një vend "vëlla" të kampit socialist ishte një projekt i përbashkët me kolegë nga Gjermania Lindore për hulumtimin e muzikës popullore në Shqipëri.

riatdhesuar dhe ideologë të tjerë partiakë, ai me të madhe ka ndikuar për ato lloj transformimesh radikale dhe ka promovuar atë lloj të ri dogmatik të "etnografisë" marksiste (*Ethnographie*) që u zhvillua prej traditës së vjetër etnologjike (*Völkerkunde*) dhe folklorike-etnografike (*Volkskunde*) gjatë regjimit komunist në Gjermaninë Lindore. Disa figura të njohura të traditës etnografike gjermano-lindore (*Ethnographie*) tani po mundohen të minimizojnë intensitetin e lidhjeve sovjetike në përgjithësi dhe kontributin e Tokarevit në veçanti (p.sh. Jacobeit 2005; Treide 2005). Në fakt, për shumë studentë gjermanë të Tokarevit ishte shumë e rëndësishme që teoria të zbatohej në mënyrë krijuese ndaj situatave të veçanta sociale dhe politike të Gjermanisë Lindore (shih Noack dhe Krause 2005, 30). Sipas një raporti të brendshëm në Arkivat e Universitetit Humboldt në Berlin, ai duhet të ketë siguruar "këshilla esenciale për zhvillimin e traditës etnografike marksiste (*Ethnographie*)", në një kohë kur ligjëratat e tij ishin përpunuar ekskluzivisht për të promovuar "sovjetizimin" e studimeve të kulturës popullore (Heyden 2005, 306).

Këto ligjërata duket se kanë shërbyer si referencë e rëndësishme për gjenerata studentësh si në Gjermani edhe në vende të tjera të Evropës Lindore, përfshirë edhe Shqipërinë.[10] Gjatë hulumtimit të mënyrës së jetesës dhe kulturës popullore, sikur në Gjermaninë Lindore dhe vendet e tjera të Evropës Lindore dhe Juglindore (Hann et al. 2005; Mihailescu et al. 2008; Boskovic dhe Hann 2013), ashtu edhe në Shqipëri (Doja 2015; Abazi dhe Doja 2016a), disiplina kishte marrë përsipër tashmë një perspektivë më të gjerë të studimit të transformimeve socialiste dhe mënyrës së re të jetesës drejt "kombit socialist". Vizioni i ri i demokracisë popullore kërkonte një model të ri ideologjik që u sigurua nga një lloj i ri "nacional-socializmi", i bazuar jo më tek ideologjia naziste, por tek koncepti stalinist i kulturës popullore që duhej të jetë "nacionale në formë e socialiste në përmbajtje", dhe që u bë slogan i promovuar drejtpërdrejt nga partia në pushtet.

Në veçanti, mënyra si kanë funksionuar për të hulumtuar dhe konstruktuar një ndarje të veçantë social-klasore të "popullit", bashkë me vizionin e vetëvetes ekskluzive krahas tëhuajzimit të detyruar të të tjerëve

[10] Kur unë vetë, për shembull, iu bashkova Institutit të Kulturës Popullore më 1985 si një hulumtues i ri, edhe pse ndikimi intelektual sovjetik ishte tashmë jashtë loje, kolegët e mij të vjetër më sugjeruan ta përdor përkthimin në shqip të një vepre të shkruar nga i njëjti studiues sovjetik i quajtur Sergey Tokarev, e cila gjendej në Arkivin e Institutit në Tiranë dhe u kishte ndihmuar shumë përgjatë punës së tyre, aq sa ata e konsideronin si njërin ndër librat më të mirë për t'u formuar në studimin e kulturës popullore.

të "prapambetur", lejon të tregojë se qasja etnografiko-folkloriste dhe emiriciste-historiciste e adoptuar nga këto studime ka shkaktuar kthimin e tyre në instrumente politike të propagandës komuniste, hegjemonisë kulturore dhe kontrollit shtetëror, që përfundimisht shkatërruan strukturën shoqërore. Në Shqipëri, implementimi i parimeve nacional-socialiste të studimit etnografik-folklorist të kulturës popullore mund të shihet si një rezultat i drejtpërdrejtë i shumë njerëzve të detyruar të asimilohen në normat kulturore të shtetit "nacional-socialist". Në të kundërtën, po të përdorim termat e zhurmshme që u bënë pjesë e kulturës popullore të kohës, ata është dashur të qarkullohen e të riedukohen, ose të deklasohen, të shpallen armiq të popullit, të internohen, të burgosen dhe të pushkatohen.

Në këtë kontekst, studimet e kulturës popullore duhet të kenë pasur një rëndësi të jashtëzakonshme në mënyrë më ekstreme, ndonjëherë edhe shkatërruese, për shumë njerëz në Shqipëri, përderisa u kanë dhënë legjitimitet dhe kanë hedhur bazat teorike për karakterizimin socialist të mënyrës së jetesës dhe kulturës së disave si të prapambetur, prandaj edhe të huaj dhe disintegrues, dhe që në fund të fundit ka justifikuar politikat klasore të shtypjes, përjashtimit dhe zhvendosjes. Praktikuesit e studimeve etnografike dhe folklorike të kulturës popullore në Shqipëri, sikur shokët e tyre në Gjermaninë Lindore dhe vendet e tjera të Evropës Lindore, kanë marrë pjesë me shumë dëshirë për t'i vënë në rend të ditës nocionet mbi autenticitetin dhe superioritetin e kulturës së popullit socialist, çka i veshi shpesh ata me prestigjin e autoritetit. Disiplinimi i brendshëm kulturor, më shumë se çka do tjetër, u siguroi atyre një bazë të qëndrueshme për të ngulitur kodin e supozuar të përbashkët të moralit socialist, duke i fuqizuar ata për të konsoliduar autoritetin e tyre, përderisa kultura popullore, sëbashku me shtrëngesën ekonomike, përdorej si një masë primare dhe mjeti më imponues i regjimit autoritar.

Përfundime

Së fundmi, një tjetër problem metodologjik shfaqet në fushën e studimeve shqiptare, i cili ka të bëjë si me studimet vendore të kulturës popullore edhe me këndvështrimet etnografike sipas të huajve, konkretisht për sa i përket mënyrës se si përshkrimet etnografike dhe folklorike janë organizuar dhe kodifikuar si një evidencë e dhënë në shkrimet e botuara, por vështirë e pranueshme mbi praktikën e përditshme të jetesës. Kjo është veçanërisht e vërtetë, edhe pse me sa duket e pavënë deri tash në pikëpyetje, në lidhje me luftën klasore të ndërmarrë kundër "zakoneve

prapanike" të disa njerëzve të caktuar. Të turrur në zbatim të direktivave të partisë për adoptimin e kuptimit të veçantë socio-klasor të "popullit", këto studime duhet t'i kenë hapur rrugë thuajse pa dashur atyre konsideratave aq shumë të gabuara për historinë dhe shoqërinë shqiptare. Si rezultat, shumëkush thjesht beson ose me qëllim shënon se në shoqërinë shqiptare një rol arkaizues është i supozuar se luhet me të madhe nga normat zakonore, strukturat klanore dhe marrëdhëniet gjinore patriarkale, apo ndarjet fetare dhe krahinore.

Prandaj edhe pas Luftës së Dytë Botërore, imazhi për shqiptarët i përpunuar në fillim të shekullit të njëzetë kryesisht prej shkrimeve në gjuhë gjermane mbeti i ngrirë deri në fund të të njëjtit shekull, por vetëm për t'u rimarrë kur vendi u hap përsëri ndaj udhëpërshkruesve të huaj, sikur vendet e tjera të Evropës Lindore që u rizbuluan si "vende të reja ekzotike" pas lëshimit të trashëgimisë së socializmit (Skalnik 2002). Është interesante se nga vitet e hershme dhe të mëvonshme të shekullit të njëzetë territori malor i Shqipërisë Veriore u shfrytëzua në mënyra të ngjashme, të hapura ndaj zbuluesve dhe aventuristëve (Kaser 2002). Reportazhet mbi strukturën shoqërore tradicionale, ende të bazuar në lidhje familjare fisnore, së bashku me gjakmarrjen dhe zakonet e institucionet kanunore arkaike, nxitën entuziazmin e shumë hulumtuesve e gazetarëve, që megjithatë nuk vinin vetëm nga traditat e shkruara në gjuhë gjermane. Me sa duket një karakteristikë e vazhdueshme në studimet shqiptare, si kudo tjetër, është që fiksioni ka luajtur një rol të qëndrueshëm për studiuesit vendas dhe të huaj, të cilët kanë rimarrë shumë çështje të trajtuara në shkrime jo-shkencore. Veçanërisht, një lloj interesi i ri për ligjet zakonore shihet se u bazua tek përkthimi në gjuhët perëndimore i veprës së Ismail Kadaresë "Prilli i thyer" në vitet 1990. Pas përkthimit, shumë vizitorë erdhën në Malësinë e Veriut shqiptar në kërkim të asaj çka imagjinohej se përbënte zbulimin e thelbit të shpirtit të maleve, anakronizmin sa të egër edhe madhështor të mishëruar tek malësorët primitivë e trima që jetonin sipas kodeve antike të nderit të zbatuara sipas ligjit të ashtuquajtur "fisnor" në margjinat e Evropës moderne.

Kodet e martesës, gjakmarrja, besimet religjioze, mikpritja, si edhe zakone karakteristike siç është ajo e "virgjëreshave të betuara", këtyre grave që gjoja ende vazhdojnë të kenë status burri duke u betuar për virgjëri të përjetshme (Young 2000), ose përdorimi i shtrembëruar i njollosjes së "biografisë" që thuhet se vjen veçanërisht nga koha e socializmit në Shqipëri (Rapper 2006), janë vënë në shënjestër dhe janë përshkruar konvencionalisht nga shkrimtarë të huaj bashkëkohorë. E përbashkëta në qasjen e tyre është thjesht t'i veçojnë modelet ekzotike të strukturave

tradicionale të shoqërisë shqiptare, jo ndryshe nga format e vjetruara të antropologjisë që Edmund Leach njëherë i pati denoncuar si "koleksion fluturash" (Leach 1961, 2). Ata ende i adresohen kureshtjes së lexuesve me refleksione piktoreske dhe argëtuese, të kriposura me aventura e incidente, me zbulime e pikëtakime të papritura. Meqë ra fjala, ata mund ta përshkojnë "egërsinë" dhe "mallkimin" e kurorës së maleve shqiptare mbi shpinë kali, në hapat e Lord Bajronit, Edward Lear dhe Edit Durham, duke e portretizuar "vendin e shqiponjave" ose shtetin e harruar të Evropës (Hanbury-Tenison 2009) si një shoqëri arkaike tërësisht të paprekur nga shekulli njëzet e një, si një destinacion jokonvencional, një tablo misterioze dhe e çuditshme që vjen nga një epokë tjetër, një vend luftëtarësh fisnorë dhe përrallash me zana.

Në kohërat e vështira të turbulencave post-komuniste gjatë viteve 1990, shumë komentues perëndimorë lehtësisht besonin se shqiptarët ende jetojnë sipas ligjeve të rrepta të Kanunit, duke e ushqyer prapë figurën e tjetërsisë ballkanike dhe duke e përkrahur përshtypjen se përkundër përpjekjeve kjo pjesë e botës është e paaftë ta evropianizojë vetveten. Edhe pse dikush përpiqet të adresojë kompleksitetin historik e politik të praktikave dhe diskurseve që lidhen me to (p.sh. Resta 2002, Voell 2004), duke treguar p.sh. "përmbysjen strategjike të stereotipeve" (Schwandner-Sievers 2008), të tjerët nuk hezitojnë të hedhin sulme të forta retorike për denigrim dhe fyerje mbi bazën e "irracionalitetit" të supozuar të këtyre njerëzve "të burgosur nga kultura" (p.sh. Carver 1998; Krasztev 2002). Shumë publikime rreth dekadave të fundit i kanë shfrytëzuar elemente të ballkanizmit dhe orientalizmit që ripërsërisin njeri-tjetrin përherë e gjithnjë më shumë, duke i përzier imazhet e vjetra me të rejat, sikur ai për mijëra bunkerët që janë ndërtuar në kohërat komuniste (Kaser 2002), ose tregimet standarde për "vendin e pronarëve të Mercedesit" në Evropë (Clayer 2003).

Ky lloj i shkrimeve duket që është një konstruksion i pastër dhe një akt i etnocentrizmit. Këta autorë shkrimesh kanë krijuar atë që Johannes Fabian e quan "diskursi parakronik" mbi të tjerët në kohëra të tjera, si "një diskurs referenti i të cilit është larguar nga e tashmja kur flitet ose nga objekti për të cilin shkruhet" (Fabian 1983). Nocioni i parakronikës (*allochronism*) thjesht e vë në pah skandalin e një fenomeni kronik, ku Ballkani ose shqiptarët, janë parë nga perspektiva perëndimore si "tjetri" ose "jo-perëndimori" që jeton në një kohë tjetër dhe kurrë në të njëjtën kohë historike, edhe atëherë kur janë të njëkohshëm me vëzhguesit perëndimorë. Në këtë mënyrë, është krijuar një stereotip i veçantë, si gjithmonë, për "vendin që jeton në të kaluarën" (Durham 1909). Kjo është një përzierje

e ekzotikes me Ballkanizmin (Todorova 1997), që bën pjesë në logjikën e "çerdheve të orientalizmit" (Bakic-Heyden 1995), që e nënkupton një "terra incognita" (Pandolfi 2005) në "margjinat e Evropës" (Herzfeld 1987), dhe që promovon një imazh të Shqipërisë dhe shqiptarëve të cilët mund të jenë gjithçka dhe gjithkush në botë, por kurrë pjesë e Evropës Perëndimore dhe të njëjtë me evropiano-perëndimorët. Diskutimi mbi këtë temë, i rihapur sidomos nga *Orientalizmi* i Edward Said në vitin 1978, ka ndjekur ndarjen kohore të hapësirës dhe hartëzimit mendor të dallimeve kulturore midis Perëndimit dhe Lindjes me rrënjë intelektuale tek iluminizmi i shekullit të tetëmbëdhjetë (Wolff 1994). Seriozisht, forca e vazhdueshme e një ekzotizmi të tillë në studimet perëndimore është tronditëse. Siç e kam thënë me hollësi diku tjetër (Doja 2008), që në vitet 1950 Cl. Levi-Strauss në *Tropikët e trishtë* (1955) është skandalizuar thekshëm nga pozita të ngjashme në udhëpërshkrime dhe antropologji. Nëse ia huazojmë termet, këto lloj shkrimesh mbi shqiptarët mund të thuhet se përfaqësojnë një tjetër rast të asaj lajthitjeje të një profesioni apo qytetërimi të tërë që beson se njerëzit nuk janë gjithmonë njerëz, se disa "meritojnë" më shumë vëmendje e interes vetëm e vetëm se në mes të Evropës duket se na habisin, në mos me "bishtin e majmunit", me çudinë pazakontë të zakoneve, qëndrimeve apo sjelljeve të tyre.

Shumë studime mbi shqiptarët të realizuara në traditën moderne të shkruar në gjuhë gjermane dhe të shkencës perëndimore mund të jenë mjaft të kujdesshme për qasjen etnografike dhe për analizën kritike të burimeve historike apo të kenë nivel të lartë shkencor. Megjithatë, aspekte të tilla si ato që u referohemi si traditë perëndimore duket se i përshtaten një njësie që karakterizohet nga mekanizma të brendshëm përjashtues dhe hierarkizues. Në fakt, hierarkia raciale dhe logjika zhvillimore e kulturës së Perëndimit kanë qenë themel i marrëdhënieve të pushtetit në dy shekujt e fundit. Në këtë kontekst, kultura dhe vetëperceptimi shqiptar kanë qenë shumë të ndikuara nga ndarja themelore midis asaj që lidhet me botën e qytetëruar dhe asaj që lidhet me pozicionet periferike brenda sistemit perëndimor dhe që duhet të gjejë vendin midis të dyjave.

Përfundimisht, siç tregon qartë rasti me traditat e shkrimeve në gjuhë gjermane, mund të thuhet se një përzierje e çuditshme identifikimi dhe ekzotizimi i ka karakterizuar përshkrimet e Shqipërisë dhe shqiptarëve nga këndvështrimi sipas të huajve perëndimorë. Diskurset dhe praktikat veçanërisht esencializuese që karakterizojnë gjerësisht qëndrimin patronizues të studiuesve të huaj, për të cilët aspirata perandorake e traditës kërkimore të shkruar në gjuhë gjermane mbi çështjet shqiptare (*Albanologie*) është një shembull i mirë ilustrues, mund të duken të pazakonta dhe

të vështira për t'u kuptuar, nëse kategoritë tradicionale të zhvilluara në studimet bashkëkohore që kanë të bëjnë me këtë çështje përdoren në mënyrë skematike brenda një perspektive të thjeshtë historiciste. Nga ana tjetër, një analizë e artikuluar mbi traditat intelektuale kryesore dhe ndikimin e tyre, në lidhje me një shqyrtim të kujdesshëm të kontekstit historik në perspektivë ideologjike, ka të ngjarë të përftojë një kuptim më të sofistikuar të politikës civilizuese (*Kulturpolitik*) dhe partikularizmit kulturor të traditës gjermane dhe austriake të *Albanologjisë*. Nëpërmjet analizës së terrenit historik, kulturor dhe politik në të cilin janë shfaqur idetë dhe praktikat e caktuara që kanë ndikuar më shumë në këtë fushë, qëllimi i këtij artikulli ishte të formulonte një argument në mënyrë të tillë që të përqendrohej në rivlerësimin kritik të fijeve të ndryshme të prodhimtarisë së dijeve duke marrë në konsideratë lidhjen e ngushtë midis zhvillimit të kërkimeve mbi çështjet shqiptare në vendet gjermano-folëse dhe ideologjisë së tyre imperialiste koloniale dhe nacional-komuniste.

Përktheu nga anglishtja: Arbnora Dushi

Referencat

Abazi, Enika & Albert Doja (2016) 'From the communist point of view: Cultural hegemony and folkloric manipulation in Albanian studies under socialism', *Communist and Post-Communist Studies,* 49:2, 163-178, doi:10.1016/j.postcomstud.2016.04.002.

Bakic-Hayden, Milica (1995) 'Nesting Orientalisms: The case of Former Yugoslavia', *Slavic Review,* 54:4, 917–931, doi:10.2307/2501399.

Boskovic, Aleksandar & Chris Hann (eds.) (2013) *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991* (Berlin/Münster: LIT-Verlag).

Burleigh, Michael (1988) *Germany turns Eastwards: A study of Ostforschung in the Third Reich* (Cambridge: Cambridge University Press).

Carver, Robert (1998) *The Accursed Mountains: Journeys in Albania* (London: Murray).

Clayer, Nathalie (2003) 'God in the Land of the Mercedes: The religious communities in Albania since 1990', *Österreischiche Osthefte,* 17, 277-314.

Cvijic, Jovan (1918) *La Péninsule balkanique: géographie humaine* (Paris: Armand Colin).

Delanty, Gerard (1995) *Inventing Europe: idea, identity, reality* (London: Palgrave-Macmillan).

Deusch, Engelbert (2009) *Das k.(u.)k. Kultusprotektorat im albanischen Siedlungsgebiet: in seinem kulturellen, politischen und wirtschaftlichen Umfeld* (Wien: Böhlau).

Doja, Albert (1998) 'Évolution et folklorisation des traditions culturelles', *East European Quarterly,* 32:1, 95–126.

Doja, Albert (2008) 'From Neolithic Naturalness to Tristes Tropiques: the emergence of Lévi-Strauss's new humanism', *Theory, Culture & Society,* 25:1, 77–100, doi:10.1177/0263276407085154.

Doja, Albert (2011) 'Customary laws, folk culture, and social lifeworlds: Albanian studies in critical perspective'. In: Luka Breneselovic (ed.) *Spomenica Valtazara Bogišića o stogodišnjici njegove smrti* [Gedächtnisschrift für Valtazar Bogišić zur 100. Wiederkehr seines Todestages] (Beograd: Sluzbeni), 183–199.

Doja, Albert (2013a) 'Folkloric archaism and cultural manipulation in Albania under socialism'. In: Aleksandar Boskovic & Chris Hann (eds.) *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991* (Berlin/Münster: LIT-Verlag), 153-174.

Doja, Albert (2013b) *Invitation au terrain: Mémoire personnel de la construction du projet socio-anthropologique* (Bruxelles: Peter Lang). doi:10.3726/978-3-0352-6299-5.

Doja, Albert (2014a) 'The Beautiful Blue Danube and the Accursed Black Mountain Wreath: German and Austrian Kulturpolitik of Knowledge on Southeast Europe and Albania', *Soziale Welt: Zeitschrift für sozialwissenschaftliche Forschung und Praxis,* 65:3, 317-343, doi:10.5771/0038-6073-2014-3-317.

Doja, Albert (2014b) 'From the German-speaking point of view: Unholy Empire, Balkanism, and the culture circle particularism of Albanian studies', *Critique of Anthropology*, 34:3, 290-326, doi:10. 1177/0308275X 14531 834.

Doja, Albert (2015) 'From the native point of view: An insider/ outsider perspective on folkloric archaism and modern anthropology in Albania', *History of the Human Sciences,* 28:4, 44-75, doi:10.1177/ 0952695115594099.

Dostal, Walter (1994) 'Silence in the darkness: German ethnology during the National Socialist Period', *Social Anthropology: Journal of the European Association of Social Anthropologists,* 2:3, 251-262, doi:10.1111/j.1469-867 6.1994.tb00280.x.

Dow, James R. & Hannjost Lixfeld (eds.) (1994) *The Nazification of an academic discipline: Folklore in the Third Reich* (Bloomington: Indiana University Press).

Durham, Edith (1909) *High Albania* (London: Virago Reprint edition, 1994).

Emmerich, Wolfgang (1968) *Germanistische Volkstumsideologie: Genese und Kritik der Volksforschung im Dritten Reich* (Tübingen: Tübinger Vere inigung für Volkskunde) ger.

Fabian, Johannes (1983) *Time and the Other: How Anthropology makes its Object* (New York: Columbia University Press).

Fischer, Hans (1990) *Völkerkunde im Nationalsozialismus: Aspekte der Anpassung, Affinität und Behauptung einer wissenschaftlichen Disziplin* (Berlin: Reimer).

Geertz, Clifford (1973) 'Thick Description: Towards an Interpretation Theory of Culture' In *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*(New York: Basic Books), 3–30.

Georges, Robert A., and Michael Owen Jones (1995) *Folkloristics: An Introduction*(Bloomington: Indiana University Press).

Gerndt, Helge (ed.) (1987) *Volkskunde und Nationalsozialismus* (München: Münchner Vereinigung für Volkskunde).

Gingrich, Andre (2005) 'The German-Speaking Countries - Ruptures, Schools, and Nontraditions: Reassessing the History of Sociocultural Anthropology in Germany'. In*One discipline, four ways: British, German, French, and American anthropology* (Chicago: University of Chicago Press), 59-153.

Gingrich, Andre & Sylvia Haas (1996) 'Vom Orientalismus zur Sozialanthropologie: Ein Überblick zu österreichischen Beiträgen für die Ethno-

logie der Islamischen Welt', *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, n°125/126, 115-134.

Gjeçov, Shtjefen (1933) *Kanuni i Lekë Dukagjinit* (Shkodra: Shtypshkronja Franceskane, 1993).

Goldsworthy, Vesna (1998) *Inventing Ruritania: the imperialism of the imagination* (New Haven: Yale University Press Reprint edition, 2012).

Gostentschnigg, Kurt (1999) 'Die Verflechtung von Wissenschaft und Politik am Beispiel der österreichisch-ungarischen Albanologie', *Südost-Forschungen: Internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas,* 58, 221-245.

Gruber, Siegfried (1998) 'Austrian contributions to the ethnological knowledge of the Balkans since 1850', *Ethnologia Balkanica: Journal for Southeast European Anthropology,* 2, 209-224.

Haberlandt, Arthur (1917) *Kulturwissenschaftliche Beiträge zur Volkskunde von Montenegro, Albanien und Serbien: Ergebnisse einer Forschungsreise in den von den k.u.k. Truppen besetzten gebieten, Sommer 1916* (Wien: Verein für österreichische Volkskunde) Zeitschrift für österreichische Volkskunde, 23.

Hanbury-Tenison, Robin (2009) *Land of Eagles: riding through Europe's forgotten country* (London: I.B.Tauris, 2013).

Hann, Chris, Mihaly Sarkany & Peter Skalnik (eds.) (2005) *Studying Peoples in the People's Democracies: socialist era anthropology in East-Central Europe* (Berlin/Münster: LIT-Verlag).

Hauschild, Thomas (ed.) (1995) *Lebenslust und Fremdenfurcht: Ethnologie im Dritten Reich* (Frankfurt: Suhrkamp).

Hemming, Andreas (2012) 'German-speaking travel writers in interwar Albania'. *In:* Andreas Hemming, Gentiana Kera & Enriketa Pandelejmoni (eds.) *Albania: family, society and culture in the 20th century* (Münster: LIT-Verlag), 115-129.

Herzfeld, Michael (1987) *Anthropology through the looking-glass: critical ethnography in the margins of Europe* (Cambridge: Cambridge University Press).

Heyden, Ulrich van der (2005) 'Africanist Anthropology in the German Democratic Republic'. *In:* Chris Hann, Mihaly Sarkany & Peter Skalnik

(eds.) *Studying Peoples in the People's Democracies: socialist era anthropology in East-Central Europe* (Berlin/Münster: LIT-Verlag), 303-330.

Jacobeit, Wolfgang (2005) 'The Genesis of Volkskunde in the German Democratic Republic'. *In:* Chris Hann, Mihaly Sarkany & Peter Skalnik (eds.) *Studying Peoples in the People's Democracies: socialist era anthropology in East-Central Europe* (Berlin/Münster: LIT-Verlag), 183-190.

Kaser, Karl (2002) 'Albania: Orientalisation and Balkanisation of a Balkan country – A contribution to a ongoing debate'. *In:* Frank Kressing & Karl Kaser (eds.) *Albania, a country in transition: aspects of changing identities in a South-East European country* (Baden-Baden: Nomos), 27–38.

Krasztev, Peter (2002) 'The price of amnesia: interpretations of vendetta in Albania', *Identities: Journal for Politics, Gender and Culture,* 1:2, 33–63.

Leach, Edmund (1961) *Rethinking anthropology* (London: Athlone).

Lévi-Strauss, Claude (1955) *Tristes Tropiques* (Paris: Plon Nouvelle edition, 1973).

Linimayr, Peter (1994) *Wiener Völkerkunde im Nationalsozialismus: Ansätze zu einer NS-Wissenschaft* (Frankfurt: Peter Lang).

Lixfeld, Hannjost (1994) *Folklore and fascism: the Reich Institute for German Volkskunde* (Bloomington: Indiana University Press), edited by James R. Dow.

Marchetti, Christian (2013) *Balkanexpedition: die Kriegserfahrung der österreichischen Volkskunde: eine historisch-ethnographische Erkundung* (Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde).

Mazower, Mark (1998) *Dark continent: Europe's twentieth century* (London: Penguin).

Mihailescu, Vintila, Ilia Iliev & Slobodan Naumovic (eds.) (2008) *Studying Peoples in the People's Democracies II: Socialist era anthropology in South-East Europe* (Münster/Berlin: LIT-Verlag).

Mommsen, Wolfgang J. (1980) *Theories of imperialism* (New York: Random House).

Mosen, Markus (1991) *Der koloniale Traum: angewandte Ethnologie im Nationalsozialismus* (Bonn: Holos-Mundus).

Noack, Karoline & Martina Krause (2005) 'Ethnographie as a Unified Anthropological Science in the German Democratic Republic'. *In:* Chris Hann, Mihaly Sarkany & Peter Skalnik (eds.) *Studying Peoples in the People's Democracies: socialist era anthropology in East-Central Europe* (Berlin/Münster: LIT-Verlag), 25-54.

Pandolfi, Mariella (2005) 'Albania as terra incognita: Orientalism and the myth of transition in the contemporary Balkans'. *In:* Mauro Peressini & Ratiba Hadj-Moussa (eds.) *The Mediterranean reconsidered: representations, emergences, recompositions* (Gatineau, Québec: Canadian Museum of Civilization), 171-183.

Penny, H. Glenn & Matti Bunzl (eds.) (2003) *Worldly provincialism: German anthropology in the age of empire* (Ann Arbor: University of Michigan Press).

Promitzer, Christian (2014) 'Austria and the Balkans: Exploring the role of travelogues in the construction of an area'. *In:* Christian Promitzer, Siegfried Gruber & Harald Heppner (eds.) *Southeast European Studies in a Globalizing World* (Münster: LIT-Verlag), 189-206.

Proudman, Mark F. (2008) 'Words for Scholars: The Semantics of Imperialism', *Journal of the Historical Society,* 8:3, 395-433, doi:10. 1111/ j.1540-5923.2008.00252.x.

Rapper, Gilles de (2006) 'La 'biographie': parenté incontrôlable et souillure politique dans l'Albanie communiste et post-communiste', *European Journal of Turkish Studies,* 4, http://www.ejts.org/ document565.html.

Resta, Patrizia (2002) *Pensare il sangue: La vendetta nella cultura albanese* (Roma: Meltemi).

Rupp-Eisenreich, Britta (ed.) (1995) *Kulturwissenschaft im Vielvölkerstaat: Zur Geschichte der Ethnologie und verwandter Gebiete in Österreich ca 1780 bis 1918* (Wien: Böhlau).

Said, Edward (1978) *Orientalism* (New York: Pantheon).

Schafft, Gretchen E. (2004) *From racism to genocide: anthropology in the Third Reich* (Urbana: University of Illinois Press).

Scholze, Thomas (2001) 'Anmerkungen zur Frühgeschichte des Volkskunde in der sowjetischen Besatzungszone bzw. späteren DDR'. *In:* Thomas Scholze & Leonore Scholze-Irrlitz (eds.) *Zehn Jahre Gesellschaft*

für Ethnographie-Europäische Ethnologie in Berlin: Wolfgang Jacobeit zum 80. Geburtstag (Münster: LIT-Verlag), 149–156.

Schwandner-Sievers, Stephanie (2008) 'Albanians, Albanianism and the Strategic Subversion of Stereotypes', *Anthropological Notebooks,* 14:2, 47-64.

Schwanke, Helmut (1982)*Zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Militärverwaltung in Albanien (1916-1918).*Doctoral Thesis, University of Vienna.

Seton-Watson, Robert William (1937) 'The Little and Balkan Entente', *Slavonic and East European Review,* 15:45, 553-576, doi:10.2307/420 3275.

Sims, Martha C., and Martine Stephens (2005) *Living Folklore: An Introduction to the Study of People and their Traditions*(Logan: Utah State University Press).

Skalnik, Peter (2002) 'West meets East or rather it finds new exotic lands'. *In:* Peter Skalnik (ed.) *A Post-Communist Millennium: the struggles for sociocultural anthropology in Central and Eastern Europe* (Prague: Set Out), 185-195.

Stachel, Peter (2003) 'Der koloniale Blick auf Bosnien-Herzegowina in der ethnographischen Populärliteratur der Habsburgermonarchie'. *In:* Johannes Feichtinger, Ursula Prutsch & Moritz Csáky (eds.) *Habsburg postcolonial: Machtstrukturen und kollektives Gedächtnis* (Innsbruck: Studien-Verlag), 259–275.

Stocking, George W. (ed.) (1996) *Volksgeist as method and ethic: essays on Boasian ethnography and the German anthropological tradition* (Madison: University of Wisconsin Press).

Streck, Bernhard (ed.) (2000) *Ethnologie und Nationalsozialismus* (Gehren: Escher).

Thalloczy, Ludwig von (ed.) (1916) *Illyrisch-Albanische Forschungen* (München/Leipzig: Duncker & Humblot).

Todorova, Maria (1997) *Imagining the Balkans* (New York: Oxford University Press Reprint edition, 2009).

Treide, Dietrich (2005) 'Onwards, But in Which Direction? Anthropology at the University of Leipzig between 1950 and 1968'. *In:* Chris Hann, Mihaly Sarkany & Peter Skalnik (eds.) *Studying Peoples in the People's Demo-*

cracies: socialist era anthropology in East-Central Europe (Berlin/Münster: LIT-Verlag), 133-158.

Valtchinova, Galia (2004) 'Folkloristic, Ethnography, or Anthropology: Bulgarian Ethnology at the Crossroads', *Journal of the Society for the Anthropology of Europe,* 4:2, 2–18, doi:10.1525/jsae.2004.4.2.2.

Voell, Stephane (2004) *Das nordalbanische Gewohnheitsrecht und seine mündliche Dimension* (Marburg: Curupira).

Wolff, Larry (1994) *Inventing Eastern Europe: the map of civilization on the mind of the enlightenment* (Stanford: Stanford University Press).

Young, Antonia (2000) *Women who become men: Albanian sworn virgins* (Oxford: Berg).

Zimmerman, Andrew (2001) *Anthropology and antihumanism in Imperial Germany* (Chicago: University of Chicago Press).

FROM THE FOREIGNER'S POINT OF VIEW: UNHOLY EMPIRE AND THE BIRTH OF ALBANOLOGIE IN GERMAN AND AUSTRIAN WRITINGS

Summary

In this paper, author aimed to contribute to the debate about hegemonic relations between the West European ''cores'' and southeast European ''margins,'' by showing the links between mutually challenged and engendered quasi-anthropological traditions in the totalitarian projects of nation-building and empire-building. New aspects of a continuous resonance are addressed between a politically instrumentalized Albanian tradition of ''folk'' or people's culture studies (kultura popullore) and a German-speaking tradition of Volkskunde and Völkerkunde grounded in Herderean Romanticism and the imperial ambitions of the nineteenth century. In the course of discussion the successive German traditions of National-Socialist Volkskunde and Communist East German Ethnographie, until the revised tradition of Europaische Ethnologie in the 1990s, are shown to operate from a historicist tradition rather than from a critical tradition as a reflexive successor to former Volkskunde. In the course of this discussion, he paid particular attention to contextualizing the historical and current production of knowledge by the German and Austrian ''West'' on a Balkan and Albanian culture, which is reduced to its archaic or pre-modern ''traditions'' and its specific or antiquated ''mentalities.''